Mgr. Lenka Slunečková,
Syntactic Constancy of the Object between English and Czech in Fiction and Academic Prose
Doktorská disertace
Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav anglistiky a amerikanistiky, 2006
Posudek školitele

Předložená doktorská práce je konfrontační studie zkoumající syntaktickou konstantnost větného členu předmětu mezi flektivní češtinou a analytickou angličtinou. Výchozí hypotéza se zakládá na obecně uznávané univerzální platnosti principu organizace informační struktury s jádrem výpovědi na konci a jeho různém postavení v hierarchii slovosledných principů v závislosti na gramatické stavbě jazyka. Zatímco ve flektivní češtině se v komplexu funkcí, jimž slouží slovosled, tento princip uplatňuje jako primární činitel, v analytické angličtině je primárním slovosledným činitelem gramatická funkce. Lze tedy předpokládat, že koncové postavení jádra výpovědi, které v češtině vyžaduje určitou slovoslednou konfiguraci, může v angličtině vést k odlišné syntaktické stavbě. Nelze ovšem předpokládat, že syntaktická divergence je vždy nebo jedině důsledek koncového postavení jádra výpovědi: cílem předložené studie je zjistit, zda a do jaké míry se tento princip jako faktor syntaktické divergence prosazuje a které ostatní faktory hrají roli, po případě ho z působnosti vylučují.

Relevanci takto zaměřeného výzkumu prokázaly dřívější studie zkoumající syntaktickou konstantnost jiných větných členů (S, V, C_S, Adv). V českých pracích je organizace informační struktury traktována v pojmech teorií aktuálního členění větného, v nichž principu koncového postavení jádra výpovědi odpovídá základní rozložení výpovědní dynamičnosti téma – přechod – réma. Informační struktura výpovědi je v současné lingvistice aktuálně zkoumané téma, neboť je nedílnou složkou větné a nadvětné výstavby textu.

Novum předložené monografie – kromě toho, že zkoumá dosud nezpracovaný větný člen - spočívá jednak v založení výzkumu na podstatně rozsáhlejším materiálu (1 000 excerpt), než bylo použito v dřívějších studiích jiných větných členů (200 excerpt), což je přínosné zejména, pokud je o průkaznost získaných výsledků. Druhý významný nový aspekt je kvalitativní: studie zkoumá dva druhy textu, beletrii a text odborný, zatímco dosavadní studie byly založeny na samotné beletrii. Zahrnutí odborného textu má zásadní důležitost, neboť odborný styl reprezentuje objektivní styl s výlučně komunikativní funkcí na rozdíl od textu uměleckého, který plní též funkci estetickou, což může aktuální členění ovlivnit.

Téma je zpracováno v jedenácti kapitolách, v nichž se lze snadno orientovat podle přílohy obsahující seznamy tabulek, grafů a diagramů a podle velmi podrobného obsahu. Druhá příloha obsahuje veškerý dokladový materiál. Studie má celkem 260 stran, z nichž vlastní text tvoří 205 stran. Rozsáhlost práce nikterak nezmenšuje její přehlednost a čtivost, neboť je uspořádána systematicky a naprosto konsistentně a vyznačuje se jasnými a přesnými formulacemi.

První čtyři kapitoly jsou věnovány obecné problematice oblastí, které zkoumané téma zahrnuje: syntaxe, aktuálního členění a funkčních stylů. Pátá kapitola popisuje výzkumný materiál a metodologii jeho zpracování, šestá pojednává o syntaktické konstantnosti mezi angličtinou a češtinou obecně a shrnuje výsledky výzkumu jiných větných členů.

Vlastnímu rozboru jsou věnovány čtyři rozsáhlé kapitoly (s. 54-166): sedmá a osmá zpracovává směr z angličtiny do češtiny, devátá a desátá směr opačný. Jedenáctá porovnává výsledky výzkumu z obou směrů a dvanáctá monografii uzavírá. Výzkumný materiál v každém směru obsahuje 500 dokladů divergentních protějšků předmětu v druhém jazyce, čerpaných z 4 různých pramenů beletristických a 4 odborných (materiál byl v jednom vzorku v obou stylech pro kontrolu zdvojen), přičemž každý vzorek je zastoupen padesáti, resp. 2x50 doklady. Mírou konstantnosti byl počet shodných protějšků, které se vyskytly v úseku textu potřebném pro získání padesáti ekvivalentů divergentních. Autorka probírá jednotlivé divergentní protějšky (podmět, sloveso, příslovečné určení, doplněk podmětu a předmětu,

modifikátor, determinátor, jmennou část přísudku, druhý předmět), jejich podtypy podle dosahu syntaktické divergence (dalších zasažených větných členů a průvodních změn v slovesném rodu a/nebo typu predikace) a zjišťuje , které faktory divergenci způsobují. Aktuálněčlenský aspekt je u všech divergentních protějšků traktován ve zvláštním oddílu: je zhodnocena nejen úloha AČV v příslušném typu divergence, nýbrž i procento vět se základním rozložením výpovědní dynamičnosti, odchylky od něho i chybné interpretace aktuálněčlenské struktury, pokud se vyskytují. Rovněž zvláštní oddíl je u každého divergentního protějšku věnován rozdílům v zkoumaných funkčních stylech; příčiny rozdílů odkrývají významné stylistické charakteristiky analyzovaných textů.

Ve směru z češtiny do angličtiny práce potvrdila platnost výchozí hypotézy o nadřazenosti aktuálněčlenské struktury nad strukturou syntaktickou. V odborném stylu se tento faktor podílí na syntaktické divergenci až v 50% případů. Zajímavé poznatky v tomto ohledu však vyplývají i z výzkumu směru opačného, i když ovšem nikoliv, pokud jde o český protějšek, nýbrž o anglický originál: některé syntaktické struktury (zejména verbonominální) do značné míry vykazují základní rozložení výpovědní dynamičnosti. K syntaktické divergenci v češtině zde dochází v důsledku její verbálnější povahy. Shledáváme tedy základní rozložení výpovědní dynamičnosti v obou jazycích, ale dosažené různými prostředky. Druhý významný faktor syntaktické divergence ve směru Č>A je nominálnější povaha angličtiny.

Ve směru z angličtiny do češtiny výzkum jednak potvrzuje verbálnější povahu češtiny, i když zjišťuje i v češtině rysy nominální, a odkrývá těsnější vztah mezi syntaktickou funkcí a sémantickou rolí, což opět úzce souvisí s charakterem českého slovesa, zejména pokud jde o in/tranzitivnost. V angličtině naproti tomu substantivní syntaktické funkce (podmět, předmět) vykazují daleko širší sémantickou náplň a sloveso je z hlediska in/tranzitivnosti převážně neutrální. Oba tyto rysy jak v češtině, tak v angličtině v poslední instanci vyplývají z flektivní, syntetické povahy češtiny a analytického charakteru angličtiny.

Vedle těchto hlavních faktorů divergence se v obou směrech projevují rozdíly ve vyjadřování posesivity, a to v důsledku existence a širšího užívání anglických posesívních determinátorů, jakož i odlišností v užívání slovesa *have/mít*. V češtině dále k divergenci přispívají jednočlenné (bezpodmětné) slovesné věty (zejména v odborném stylu) a tendence odstraňovat z místa podmětu málo agentní prvky.

Velmi cenné jsou výsledky získané z porovnání zkoumaných funkčních stylů. Ukazuje se, že rozdíly v syntaktické divergenci mezi beletrií a odborným stylem v podstatě vyplývají z povahy těchto funkčních stylů. Podstatně nižší míra syntaktické konstantnosti odborného stylu ve srovnání s beletrií ve směru Č>A (v beletrii v obou směrech kolem 12%, v odborném stylu Č >A 22.6%) souvisí s exaktním a explicitním tlumočením neosobních věcných obsahů. Rozdíly mezi beletrií a odborným stylem se projevují především v distribuci jednotlivých divergentních protějšků, které souvisejí s rozdíly v tematice: beletrie pojednává o osobních příbězích, což vyžaduje daleko širší repertoár sloves, jejich rozmanitější sémantiku a s tím spojené sémantické role větných členů. Zajímavé dílčí zjištění v tomto ohledu je častější výskyt prezentační škály s rematickým podmětem v iniciální pozici v angličtině jako důsledek častého vyskytuje popisných pasáží. Autorka dále zjišťuje příbuzné rysy mezi beletrií a esejistickými, popř. popularizačními texty odbornými a nezávislost nominální povahy odborného stylu na gramatické stavbě jazyka, neboť i odborná čeština je značně nominální.

Závěr

Předložená monografie je vzorně vypracovaná doktorská disertace. Kromě uvedených pozitiv na ní oceňuji, že doktorandka pracovala velmi samostatně a při průběžných konzultacích si v podstatě jen ověřovala správnost svých postupů. Disertaci Mgr. Lenky Slunečkové plně doporučuji k obhajobě pro získání titulu PhD.

Libuše Dušková

Prof. PhDr. Libuše Dušková, DrSc.

V Praze 12. října 2006